

СІДОРКІНА Олена Миколаївна,
канд. філос. наук,
доцент кафедри філософії ГМІ НАУ

РЕЛІГІЙНІ МОТИВИ У ТВОРЧОСТІ А.П. ЧЕХОВА

Багатогранність творчості видатного російського письменника і драматурга А.П. Чехова вже здавна привертає до себе увагу літературознавців, культурологів, критиків, істориків літератури, філософів. За останні роки спектр дослідження літературної спадщини А. П. Чехова значно розширився, включивши в себе низку проблем світоглядного характеру, традиційно представлених у російській класичній літературі. Вагоме місце серед них належить питанню про відношення А.П. Чехова до релігії.

Складність та неоднозначність цієї проблеми для багатьох представників класичної літератури як у Росії, так і в Україні, відкриває простір для дискусії та обміну думками. Проте, на нашу думку, підходити до вирішення цих питань потрібно із врахуванням загальної ідейної ситуації, що склалася у Російській імперії у другій половині XIX ст. Країна у цей історичний період переживала істотні суспільно-економічні трансформації, активно йшов процес формування буржуазного суспільства, зростали зв'язки російської культури із західноєвропейською. Це була епоха інтенсивних ідейних шукань, боротьби цілих ідеологій щодо подальших шляхів розвитку суспільства (полеміка «західників» та «слов'янофілів»). При цьому, православній церкві належали провідні позиції як ідеологічного інституту державного життя. Поділяючи із монархією тягар відповідальності за подальшу долю країни та її народу, у світській сфері церква мала ідейну альтернативу своїй позиції, що багато в чому відобразилося у класичній літературній традиції. Найсильнішою її стороною була постановка злободенних соціальних питань, пов'язаних із загальнолюдьськими моральними нормами. Літературними засобами були поставлені споконвічні питання добра і зла, проблеми особистісного вибору, відданості ідеалам справедливості.

У зв'язку з цим, одним із важливих аспектів творчості представників російської класичної літератури, зокрема, А.П. Чехова, було ставлення до релігії, критична оцінка її суспільної ролі.

Питання про віру чи безвір'я А.П. Чехова постало ще перед його сучасниками та наступниками: С. Булгаковим, Б. Зайцевим, А. Измайловим, М. Курдюмовим, М. Степановим, Н. Стойковим, К. Чуковським та ін. У сучасний період значний внесок у розробку питання про релігійні мотиви у творчості А.П. Чехова зроблено

О. Абрашовою, М. Дунаєвим, В. Катаєвим, М. Капустіним, В. Лакшиним, А. Собенніковим, Ю. Халфіним, А. Чудаковим та ін. Проте множинність точок зору спостерігається і до тепер.

У своїх творах А.П. Чехов завжди підкреслював головний стан душі інтелігенції – Богопошук у різноманітних його формах та на різних ступенях розвитку культури.

Безумовно, А. П. Чехов знав і відчував православ'я як художник, як митець, тим паче особисто приймав участь у православній обрядовості. Хоча своє власне відношення до релігії він залишив в якості згадки як для дослідників, так і для читачів його творів. Сам А.П. Чехов казав, що віри у нього немає (зокрема, у бесідах із Л.М. Толстим незадовго до своєї смерті), де він був відвертим, проте віра в нього була.

Так, у своїх творах А.П. Чехов часто використовує текст Святого Письма, Євангелія, Старого Заповіту, Псалтирі. У розповіді «Студент» письменник звертається до євангельських сюжетів, говорить про Христа при викладенні подій. У розповіді «Святою ніччю» А.П. Чехов пише про свою зустріч у пасхальну ніч на паромі річки Голтви із послухником Ієронімом, який розповідає про щойно померлого його друга ієродіакона Миколу. Те, що повідомляє герой розповіді про Миколу, про його високу релігійність, любов до церковного піснопіння, не могло бути написано невірною людиною. Проголошуючи себе невірним, А.П. Чехов писав як людина релігійна, а його герої зберігали своє відношення до церкви.

Спогади близьких людей свідчать про коливання письменника між вірою та невір'ям, що можливо зумовило його стриманість у висловлюваннях стосовно релігії. У зв'язку з цим становить інтерес думка А. Чудакова про відношення А.П. Чехова до релігії. Сам Чехов писав у щоденнику що «Між «є Бог» та «немає Бога» пролягає величезне поле, яке проходить з величезним трудом істиний мудрець». Слово «поле» тут означає духовний простір, що розділяє віру та невір'я. Тобто, є два полюси – віри та невір'я, розділені полем, яке людина може проходити в обидва боки. На думку цього дослідника А.П. Чехов у різні періоди свого життя був ближче то до однієї, то до другої позиції поля. «Але ніколи – настільки, щоб з нею ототожнитись або хоча б на неї затриматись та припинити бути людиною поля». Така позиція А.П. Чехова знаходить підтвердження у його творчості, яке було нейтральним, без виразних релігійних чи атеїстичних симпатій автора.

Отже, усе свідоме життя А.П. Чехова не дає підстав розуміти його як перекonanого атеїста, оскільки у глибині душі він залишається віруючою людиною, яка, пропускаючи положення християнського віровчення скрізь призму тогочасного суспільного раціоналізму, переосмислював їх, пристосовуючи до власного світогляду. Це проявилось і у його художніх творах.